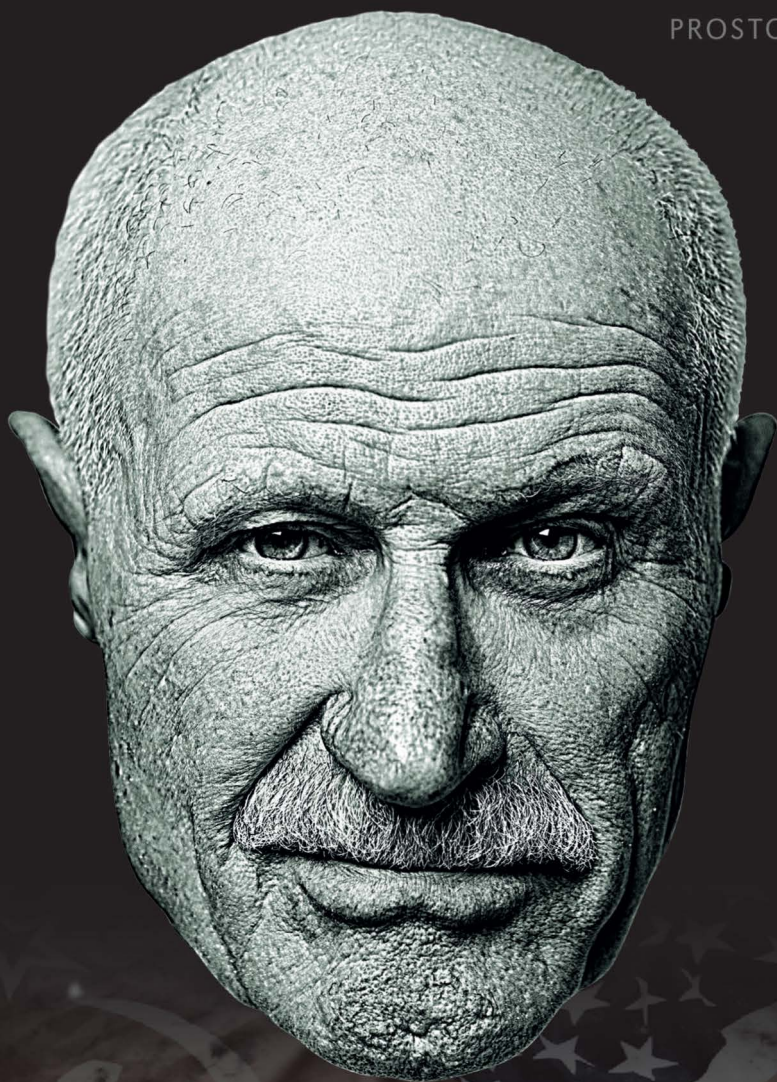

V L A D I M Í R Š E V E L A

ČESKÝ KRTEK V CIA

PROSTOR

CESTA KARLA KÖCHERA Z STB PŘES AMERICKÉ
TAJNÉ SLUŽBY DO PROGNOTICKÉHO ÚSTAVU

Vladimír Ševela
Český krtek v CIA
*Cesta Karla Köchera z StB přes americké
tajné služby do Prognostického ústavu*

PROSTOR

V L A D I M Í R Š E V E L A

ČESKÝ KRTEK V CIA

CESTA KARLA KÖCHERA Z STB PŘES AMERICKÉ
TAJNÉ SLUŽBY DO PROGNOTICKÉHO ÚSTAVU

PROSTOR | PRAHA | 2015

© Vladimír Ševela, 2015

Afterword © Igor Lukeš, 2015

© PROSTOR, 2015

Cover photo © Nguyen Phuong Thao, *Reflex*, 2013

ISBN 978-80-7260-320-6

ÚVOD

Most špionů

Ze dvou tmavomodrých dodávek, které před jedenáctou dopoledne přijely na liduprázdný most, vystoupilo několik mužů. Mezi šedivými postavami agentů FBI vynikal kníratý padesátník s obrovským hnědým kožešinovým límcem a tmavým kloboukem na hlavě. Následovala ho drobná a navzdory nedávno oslaveným dvačtyřicátinám velmi atraktivní plavovláška, v černém norkovém kožichu a bílé kožešinové čepici. Byli to Karel a Hana Köcherovi.

První únorové úterý roku 1986 foukal nepřilíš ostrý, ale vlezlý vítr. Mrzlo tak, že tenký led pokryl i řeku Havolu. Glienický most, spojující Západní Berlín s Postupimí, byl zasypán sněhem. Východoněmečtí pohraničníci jej před chvílí příčinlivě odmetli, aby byla dobře vidět bílá čára namalovaná napříč silnicí uprostřed mostu, oddělující dva zneprátelené světy.

Víc než dvacet let předtím dostal Köcher v Praze na první pohled neuskutečnitelný úkol. A ten se mu s pomocí jeho krásné ženy podařilo splnit. Jenže špion brzy pocítí podezření svých soudruhů, ke kterým se nyní vrací. Je skutečně stále tím, koho jsme kdysi vyslali za hranice?

Ted' se však vrací domů. Cesta se trochu zkomplikovala, ale je zpátky. Není si úplně jistý, jestli je rád, že to dopadlo právě takhle, ale usmívá se.

Stejně sebevědomě se usmíval do televizních kamer po svém zatčení před čtrnácti měsíci v listopadu 1984 před newyorskou budovou FBI. Tehdy se tam fotoreportéři sjeli během několika minut, tentokrát tábořili v mraze za zátarasu u Glienického mostu několik dní, protože nikdo nevěděl dopředu, kdy ta chvíle přijde. A je to velká chvíle. Pro svět, a hlavně Karla Köchera. Vždyť ho právě vyměňují za nikoho

menšího, než je světoznámý sovětský disident Anatolij Ščaranskij, který se za několik let stane ministrem izraelské vlády. Ten po mostě sloužícím k výměně špiónů a vězňů od roku 1962, kdy tu byl Američanům vydán pilot Francis Powers a Sovětům agent Rudolf Abel, přešel před půlhodinou opačným směrem než československý zvěd. „Chtěl jsem mu říct šalom, ale nevyšlo to,“ lituje Köcher.

Jeho život byl plný neuvěřitelných zvratů. Před pouhými osmi dny byl Karel Köcher odsouzen k doživotnímu trestu v americkém vězení a nyní, po necelých dvě stě hodinách, kráčí se vztyčenou hlavou po boku své zářící manželky vstříc svobodě. Alespoň tedy očekává, že Československo, byť svázané normalizací, bude svobodnější než Metropolitan Correctional Center na jižním Manhattanu, kde trávil předchozí více než rok.

Köcher se za mřížemi ocitl jako odhalený „první krtek, který pronikl do CIA“, jak ho titulovaly americké noviny. Jeho zatčení bylo 27. listopadu 1984 hlavní zprávou zámořských televizních stanic. „Pro Českoslováky je to hrdina,“ prohlásil právník Steven Westby, který později dojednával agentovo propuštění.

Jenže Köcher netušil, že v československých médiích o jeho činu, jenž ve světě špionáže dodnes nemá obdoby, nepadlo ani slovo. Soudruzi, kteří ho teď u mostu objímají a dávají mu karafiáty, si nejsou jisti, koho mají vlastně před sebou. Nehraje tady s námi někdo nějakou hru? Necháпали ani agentovu první otázku: „Kde je Honza? Jak to, že tady není Honza?“

Jediný špión východního bloku, který přelstil CIA i její detektory lži, se stal záporným hrdinou. Nevěřili mu ani doma. Köcherův příběh je natolik nejednoznačný a plný záhad, že jej dodnes – kromě dílčích článků – nezpracoval nikdo z historiků. „Proč se dnes ještě zajímáte o toho chlápka?“ zeptal se mě ve Washingtonu David Major, bývalý kádr FBI a poté šéf bezpečnosti Bílého domu, který v USA patří k lidem nejlépe obeznámeným s kauzou Malkasian, jak znělo Köcherovo krycí jméno v americké tajné službě. „Ano, byl to

jediný zahraniční agent vyslaný s cílem proniknout do CIA, kterému se to podařilo," připouští po chvíli Major. Pak se ale rozmluví o temném rozměru jeho úspěchu.

Jinak to viděl Vladimír Krjučkov. „Za Köchera bychom vyměnili ne tři, ale pět Ščaranských,“ prohlásil nedlouho před svou smrtí Krjučkov, v době „Malkasianovy“ výměny šéf KGB.

Kontaktoval jsem Köchera někdejšího řídicího důstojníka KGB Alexandra Sokolova, který žije na dače u Moskvy, aby mi prozradil víc. Jenže původně slibná komunikace se později zadržela. Proč?

Kdo byl Karel Köcher a proč se absolvent pražské matematicko-fyzikální fakulty a několika semestrů FAMU stal dodnes jediným zahraničním špiónem, kterému se podařilo vetřít se do americké tajné služby a rovnou do té nejmocnější, CIA? Jediným? Možná ještě nějakí takoví jsou, ale zatím o nich nevíme...

„Karuša, ten chtěl bejt vždycky hlavně slavnej. Slavnej profesor, slavnej špión, prostě slavnej Köcher,“ říká o svém kamarádovi z dětství jeho pozdější kolega z Rádia Svobodná Evropa Petr Přibík.

Na tu věc se nebudete ptát

Zbigniew Brzeziński, zřejmě nejvlivnější poradce amerických prezidentů ve 20. století, navštívil v roce 1994 Prahu. Poslední červnový den měl schůzku s premiérem Václavem Klausem. V redakci *Mladé fronty Dnes*, kde jsem tehdy začínal s novinářinou, mě požádal kolega Jaroslav Kmenta, jestli bych se nepokusil udělat s Brzezińským krátký rozhovor.

Před Strakovou akademií čekala na Velkého Zbiga skupinka reportérů. Dával si na čas, asi si měli s Klausem co říct. Najednou se otevrou dveře a ostatní kolegové zabraní do hovoru si vůbec nevšimnou, že vychází mladistvě vyhlížející pětadesátník Brzeziński v doprovodu jednoho muže ochranky. Svižným krokem si to rázují přímo k místu, kde stojíme my. Vstoupíme jim do cesty. Jarda řekl: „Zeptej se

ho nejdřív na Köchera.“ Jeho zdroje mu prý říkaly, že Brzeziński o něm s Klausem určitě bude mluvit.

Nejsem si jist, jestli jsem pár hodin předtím to jméno vůbec znal. Ale v té chvíli jsem zhruba věděl, kdo Karel Köcher byl. A že s Klausem ještě docela nedávno pracoval v Prognostickém ústavu a lidé si je kvůli jejich podobě pletli. Že byl žákem Brzezińského na Kolumbijské univerzitě, poté pracoval v jeho institutu a že se proslýchá, že na doporučení Poláka s dlouhými prsty vzali Čecha Köchera do CIA. Zřejmě jeden z mála omylů v prozíravosti mocného rodáka z Varšavy. Ale docela pořádný.

„Pane Brzeziński, pamatujete si na Karla Köchera a jak na něj vzpomínáte?“ vyhrkl jsem.

„Koho? Připomeňte mi, o koho jde,“ podívá se na mě ostře řezaná Brzezińského tvář úkosem. Tak jsem to ve třech větách udělal.

„Ne. Nevzpomínám si.“ Doběhnou kolegové z jiných novin a ptají se na profesorův názor na vyjednávání o vstupu Česka do NATO. To hosta z Ameriky baví mnohem víc. Pak se Brzeziński ještě otočí ke mně a řekne: „Pamatuji si na ten případ, ale na něj ne.“ A mizí, překvapivě pěšky, směrem ke Klárovu, s bodyguardem v patách.

V redakci nás učili nepromarnit příležitost. Tak jdeme taky, a když na rohu ulice čeká před přechodem, ještě se ho zeptám: „A o čem jste tedy mluvili s premiérem Klausem?“

„OK. Ale už se mě nebudete ptát na tu záležitost,“ vymíní si Brzeziński. A na chodníku nám dá krátké interview k programu Partnerství pro mír.

Pak jsem Köchera pustil na hodně dlouho z hlavy. Až zhruba před pěti lety mě napadlo udělat se špiónem, který pronikl do CIA, rozhovor pro časopis *Týden*. Téměř žádné s ním totiž nevycházely. „Proč s ním? Je to ten největší lump,“ divil se kolega.

Hlas tehdy šestasedmdesátiletého Karla Köchera zněl po telefonu mladě a energicky. Hned si ovšem začal stěžovat na „pomluvy“, které o něm novináři šíří. Nemám to brát osobně, ale o rozhovor nemá zájem. Zkusil jsem to znovu za půl

roku. „Svoje rozhodnutí ohledně rozhovoru do médií jsem nezměnil, ale jestli chcete, přijďte na kafe, můžeme dát řeč.“

Má na svědomí lidské životy. Tajné informace získával díky sexuálním orgiím. Před odchodem do zahraničí udával své známé. Tak vyzněla rešerše příspěvků v českých médiích a na internetu, které o něm vyšly. V Česku ho snad každý nenávidí. „Ať chcípne,“ řekl jedné kolegyni jistý historik, který s ní odmítl mluvit, když o Köcherovi chtěla napsat článek. Výběr z amerického tisku dopadl lépe: Přestože ho odsoudili na doživotí (ale za týden pustili), za oceánem ho uznávají jako jednoho z nejúspěšnějších špiónů 20. století. Nebo nejdrzejších? Když ho po letech zatkla FBI, jeho přátelé v USA žasli: Jak tenhle výstřední chlapík, který se vždycky choval přesně opačně, než by se nenápadný agent měl chovat, mohl být komunistický špión? Pořád jim ale není jasné, jak to dokázal. A proč to všechno dělal.

Když se CIA a FBI na podzim 1984 společně rozhodly, že Köchera zadrží a nabídne mu budoucnost dvojitého agenta, přičemž se z něj zároveň pokusí dostat, jaké informace se mu podařilo propašovat za železnou oponu, připravovaly se na první rozhovor celé týdny. Zvažovaly každou větu. Znalý Köcherovo vysoké IQ a i nadměrné ego. A také sklony k cholerickým výbuchům, když je s něčím nespokojen. Měly k tomu tým psychologů.

Přiznám se, že jsem od prvního telefonátu Karlu Köcherovi myslel na něco většího než časopisecký rozhovor. Příběh nočního hlídače se znalostí čtyř jazyků a diplomem z matfyzu, který podepsal smlouvu s čertem a myslel si, že ho přechytračí, mě fascinoval. Můžete ale přelstít ďábla, s kterým jste podepsali krvavý kontrakt? Jakou cenu je za to třeba zaplatit?

Dolní Břežany u Prahy, předposlední dům v tiché uličce, pak už jen pole. Vilka z osmdesátých let. Dveře otevírá hubený, ale šlachovitý chlapík s tenkým mechem na lebce a bílým knírkem. Na zahradu se u jeho nohou prosmýknou dvě mourovaté kočky. Zkoumavé, skenující, bystré hnědé oči. Zvláště špičaté, téměř upíří uši. Svižně se pohybuje, ale napadá na jednu nohu. I tři roky před osmdesátkou prý denně běhá

pět kilometrů. Teď tedy ne, pochroumal si koleno. Nepříliš útulná hala s krbem, černými koženými sedačkami a do stěny zabudovaným akváriem, které je ale prázdné. Pár obrazů, na stolku literární příloha deníku *Právo*.

Sedíme u lahve vína a bývalý špion se rozmluví. Hájí se, jako kdybych snad byl nějaký vyšetřovatel nebo soudce. Pak vypráví o neuvěřitelných peripetiích svého života. „Nechci ale, abyste to někde použil,“ podívá se na mě. K technice špionáže, mrtvým schránkám nebo k tomu, jak to vypadalo v oddělení CIA, kde pracoval, jsme se ale ani po čtyřech hodinách nedostali.

Asi za měsíc přijdu znovu. Začínám se ptát. Že jsem si z Archivu bezpečnostních složek vytáhl jeho nedávno odtajněný svazek čítající několik tisíc stránek, si zatím raději nechávám pro sebe. Ukazuje se totiž, že některé věci se možná udály jinak, než říká.

Jeho žena Hana se během našich dalších čtených setkání v domě objevila jen jednou. Prohodili jsme pár zdvořilostních vět, a zmizela. Přesvědčit ji, aby mluvila, se mi nikdy nepodařilo. Stejně tak nepochodili operativci CIA, FBI a newyorský soud.

Při další schůzce ze mě vypadne, že jsem se setkal s prvním člověkem z řady několika desítek pamětníků „případu Köcher“, které chci oslovit. „Takže píšete knížku?“ zeptá se špion na penzi.

Hana, the game is over

Hana Köcherová opustila svou kancelář v sedmém patře Diamond Club Building na 47. ulici o hodinu později než její manžel. Mířila na schůzku se zákazníkem, kterému měla ukázat diamanty, o něž projevil zájem. Před vchodem k ní přistoupili dva mladí muži v oblecích a jeden pronesl: „Hana, the game is over.“ Představení skončilo.

Když mladíci viděli, že Češka na ně nechápavě vytřeštila oči, vytáhli odznaky FBI a řekli, že se jí chtějí zeptat na pár

věcí a měla by jít s nimi. „Nebyla jsem příliš znepokojená. Myslela jsem si, že se mnou chtějí mluvit o něčem týkajícím se diamantového obchodu, jsou tam každou chvíli bankroty, přepady a někdy i vražda,“ vyprávěla Hana později lidem z rozvědky.

Dohodla se tedy s agenty FBI, že odnese diamanty nahoru do kanceláře. „Měly hodnotu asi sto tisíc dolarů, a kdybych k zákazníkovi bez vysvětlení nedošla, šéf by si myslel, že mě přepadli,“ řekla Köcherová.

Když poté v autě FBI dorazila k hotelu Barbizon Plaza a u vchodu a na chodbách viděla další agenty se sluchátky v uších, bylo jí jasné, že o diamanty nejspíš nepůjde.

„Proč jsem tady?“ zeptala se, když ji dovedli do pokoje, kde nebyla žádná postel a který byl zařízen jako konferenční místnost. Proti křeslům a gauči mířila neobvykle velká obrazovka televize. „V té chvíli mě napadlo, že je to celé filmováno,“ vyprávěla Hana. FBI pochopitelně pořizovala video i audiozáznamy celé akce.

„Hano, my víme, že jste česká špionka. Měla byste se přiznat,“ pronesl agent, který se představil jako Ralph. Hana se dala do nuceného smíchu. „To jste si mě s někým spletli.“

Druhý agent, který si říkal Dick, vytáhl z hromady listin připravených na stole zvětšenou fotografii. Byli na ní nějakí lidé v letním oblečení stojící před Lincolnovým střediskem. Nic víc. Hanu trochu uklidnilo, že na fotce není ani ona, ani nikdo, koho by znala - nikdo z mužů, jimž předávala zprávy. „Máte nějaké špatné informace,“ trvala na svém.

„Nás už to ale nebaví, Hano,“ zvýšil hlas Ralph. „Jistě víte, že nás nejvíc zajímá doba, kdy váš manžel pracoval pro CIA a vy jste předávala tajné informace. Na to si určitě pamatujete, ne?“

V té chvíli Hana požádala o právníka. Agenti tvrdili, že žádný advokát není potřeba. „Karel je v tomhle hotelu taky. Pochopil situaci a rozhodl se s námi spolupracovat,“ podíval se Ralph Haně do očí a dodal, že když ona bude také souhlasit, čeká oba skvělá budoucnost.

Svatba v den atentátu na Kennedyho

Hanu někdo přivedl na večírek, který Karel Köcher v létě roku 1963 pořádal ve skladišti, kde pracoval jako noční hlídač. Nenuceně se chovající malá dívka s obrovskými šedomodrými očima ho hned zaujala. Není divu, byla opravdu hezká a nepůsobila nepřístupně, nýbrž přátelsky. Bylo jí devatenáct, o deset let méně než jemu. Společenská, průbojná, až neomaleně přímá, napsal o ní později vnitřní psycholog. Právě když Karel s novou hvězdou večírku trávil už pěkných pár minut v zaujatém rozhovoru, vstoupila Milica, která s Karlem přednedávnem začala po pauze opět chodit. Karel si ale s Hanou ani po jejím příchodu nepřestával povídat. Působili vedle sebe dost důvěrně, jako by se už znali, a Milica k němu po chvíli přistoupila, beze slova mu svou drobnou dlaní vlepila facku a rozbřečela se.

„Věděla v té chvíli mnohem víc než já,“ říká Köcher. Hana vzápětí odešla, náhlé dusno jí bylo pochopitelně nepřijemné.

Sama nedávno prožila nešťastnou lásku, zamilovala se do egyptského inženýra, který přijel s delegací z jejich země do malešického podniku, v němž pracovala. Arab, jenž do Prahy přijížděl opakovaně, dokonce zjišťoval na egyptské ambasádě, jestli bude moci uzavřít sňatek s cizinkou. Když se Hanini rodiče o románku dozvěděli, padlo i pár fack. Pardamcovi se pokoušeli na dceru uvalit domácí vězení a zadržovali jí dopisy. Svě přítelkyni, která byla zároveň práskáčkou StB, se mladá překladatelka z ruštiny Hana svěřila, že před Egypťanem, s nímž ale prý „nic neměla“, jejím životem prošuměly jen povrchní známosti s několika vysokoškoláky. Kvůli tomu, že nemá zážitky, o nichž by mohla kamarádkám vyprávět, se prý stydí.

Haně na Karlovi imponovala výřečnost, rozhled, to, že je absolventem fyziky a studoval i FAMU, že znal lidi z „kultury“, s kterými ji později seznámil. A taky že se, ačkoli byl jen nočním hlídačem, byť dočasně, jak zdůrazňoval, uměl dobře oblékat. Švihácké svršky si prý pořídil v době, kdy se mu dařilo lépe, nyní měl poněkud hluboko do kapsy. „Plat jsem

měl šest set korun, tak jsem Haničku nemohl nikam moc zvát, maximálně na kafe. Chodili jsme spíš ven, do parků... A jednou v Divoké Šárce jsem ji požádal o ruku.“ Bylo to asi jen měsíc po večírku ve skladišti. Tehdy jí také přiznal, že spolupracuje s StB, má krycí jméno Pedro a chystá se na výjezd do zahraničí.

Po tříměsíční známosti se na Staroměstské radnici vzali. Pro Karlovy kamarády to velké překvapení nebylo. Hana byla po mnoha stránkách jistě nejatraktivnější žena, s níž si začal. Navíc odvážná, toužící po velkém světě a velkých zážitcích podobně jako on. „Už jsem měl těch přelétavých vztahů dost, chtěl jsem se - alespoň v tomhle - konečně usadit,“ říká dnes Köcher. Divily se spíš některé ženy z Hanina okolí. Podle již zmíněné udavačky StB byla pro Hanu hlavním důvodem svatby snaha stát se nezávislou na rodičích, kteří jí znepríjemňovali život, a Karla prý ani „neměla ráda“.

Později se spekovalo o tom, že známost a svatbu, která se shodou okolností konala v den atentátu na Johna Kennedyho, 22. listopadu 1963, zinscenovala sama StB, aby získala ideální špionský pár. Köcher něco takového odmítá a obsah dostupných dokumentů vyvrací.

Nicméně týden před svatbou podepsal náčelník 1. odboru rozvědky kapitán Miroslav Čech alias Čada důležitý dokument. „Souhlasíme s přípravou perspektivního vyslání agenta Pedra do USA... Cíl vyslání spatřujeme v jeho dlouhodobém pobytu v USA, kde by se usadil a vytvořil si zde nový domov a předpoklady pro proniknutí do některého objektu našeho zájmu.“ Köchera měl nadále jako dosud řídit podplukovník Miloslav Gvozdek z kontrarozvědky, rozvědka se ho ujme až ve fázi, kdy budou okolnosti jeho vysazení jasnější. Uvažovalo se o tom, že tajného agenta vypustí do zahraničí pod smyšlenou legendou už v druhém pololetí následujícího roku, tedy v roce 1964. Tohle usnesení znamenalo raketový posun v kariéře nočního vrátného, který byl spolupracovníkem StB teprve jedenáct měsíců.

Skaut a dvojitý agent

Prvního špiona v životě Karel Köcher potkal při své první cestě do ciziny.

Bylo mu necelých dvanáct, když v červenci 1946 coby žák anglického gymnázia ve Vladislavově ulici nasedl plný očekávání do vlaku směr Velká Británie. S několika dalšími skauty z Čech byl totiž vybrán na dvoutýdenní mezinárodní jamboree ve Skotsku. Po jeho skončení strávil ještě další měsíc v místní rodině na předměstí Glasgowu. V tomhle městě bylo hodně československých emigrantů, scházeli se ve spolkovém domě The Czechoslovak Scottish House a někteří si vzali patronát nad malými skautiky. Karel měl štěstí, protože se ho ujala mladá, krásná a příjemná žena jménem Marie Plačková. Její přítel, český letec, zahynul za války. Skauta Karla brala do kina nebo do místního zábavního parku.

„To má matka nikdy neudělala. Poprvé jsem byl vystaven mateřský a laskavý ženský, navíc velmi hezký,“ vypravuje Köcher.

Na fotografii z té doby stojí hoch se šťastným úsměvem v poněkud oplácané tváři (prý důsledek častého pití mléka z poválečné potravinové pomoci UNRRA) ve skautském kroji komicky doplněném kostkovaným kiltem. Vedle tmavovláška v kloboučku. Jednoho dne se Marie permanentně nadšeného hochu zeptala: „A byls někdy u moře?“ Karel zavrtěl hlavou.

Na výlet ke skotskému pobřeží jeli v autě značky Minor ve třech. Řídil rotterdamský rodák s britským pasem Bill Hooper, Mariin milenec. Když se procházeli po pláži, Karel se chlapíka, který byl spíše skoupý na slovo, odvážil zeptat, co dělá. Odpověděl, že obchod. Vstoupila do toho Marie: „Bill byl špion. Moc důležitý. Riskoval život.“

„Já se na něj otočil a zeptal se: Opravdu? A on mě popadl, přehodil chvatem přes sebe, až jsem žuchl jak žok do písku, a zasmál se: No jasně,“ vypráví Köcher.

Köcher říká, že kdyby knihu o svém životě psal sám, což měl kdysi v plánu, ale rozmyslel si to, protože by mu prý „nikdo nevěřil“, začal by ji právě tady. Ten záhadný muž, pracující pro britskou rozvědku, mu imponoval a v té chvíli

mu prý už neměl tolik za zlé, že je pro tu voňavou Marii očividně důležitější než on.

V knize *The Second Oldest Profession* (Druhá nejstarší profese), kterou vydal britský specialista na tajné služby Phillip Knightley o čtyřicet let později, je Hooper líčen jako prohnáný dvojitý agent, který za okupace Nizozemska těžil ze spolupráce s německým Abwehrem, jiné zdroje uvádějí i sovětskou NKVD. Podle Knightleyho Bill Hooper, zaměstnanec britského konzulátu v Haagu, například vydíral svého kolegu, který vydával víza holandským Židům a zároveň část peněz za víza zpronevřoval. Diplomát kvůli tlaku spáchal sebevraždu. V posledních letech se ale začaly objevovat informace, že zpráva o Hooperově selhání a výpovědi z konzulátu byly důmyslnou krycí kamufláží MI6, pro niž jedinou špion ve skutečnosti celý život věrně pracoval a v padesátých letech ještě působil například v Africe. Obsáhlou studii zabývající se touto verzí vydala asociace nizozemských expertů na špionáž Netherlands Intelligence Studies Association (NISA).

Dvojití či trojití agenti mohou těžko počítat s vděkem. „S tímhle člověkem jsem se v jedenácti seznámil, abych jeho příběh pochopil v padesáti,“ poznamenává dnes Köcher. „Kdyby dělal špinavosti, z nichž ho obvinil Knightley klasikou dezinformací historika špionáže, který píše od stolu, jak by ho mohla MI6 po válce nechat běhat po Glasgowě a dělat obchody?“ zlobí se.

Tehdy na skotské pláži o zákratech Hooperova příběhu samozřejmě nevěděl zhola nic. Přečetl si o nich až v době, kdy byl sám vyzrazen jako agent československé rozvědky v New Yorku, ale zároveň se spekulovalo, že to hrál na více stran.

Domů ze Skotska se tehdy vůbec netěšil. Na gymnáziu se měl řešit jeho předprázdninový průšvih, hrozilo mu přeřazení na jinou školu a měl pocit, že vlastní rodiče si říkají: Dobře mu tak.

Pozdější Köcherův blízký přítel, příslušník kontrarozvědky Jan Liška, který stál na začátku jeho špionské kariéry a emigroval v roce 1968 do Švédska, napsal do jeho posudku: „Karlovo dětství bylo zřejmě velmi osamělé.“

I. JAK V PATNÁCTI SVRHNOUT BOLŠEVIKY

Kluk v uniformě SA

Na Bratislavu, kde 21. září 1934 přišel na svět v rodině českého poštovního úředníka, má jen několik rozostřených vzpomínek. „Pod okny řvali luďáci: Česi von! Otec zhasínal světlo a zatahoval rolety, byl podělanej strachy,“ vybavuje si Karel Köcher jednu z nejsilnějších. „Hulákali tam kvůli nám? Nevím, ale bydleli jsme v slepé ulici, která končila zdí. Proč by tam jinak chodili?“ přemítá.

Tahle scéna se odehrála v jejich bytě v Dobrovského ulici poblíž hlavního bratislavského náměstí nejspíš v roce 1938, krátce před jejich odjezdem do Prahy, v čase kolem podepsání mnichovské dohody. Naznačuje, co se ve vyšínutém kousku střední Evropy tehdy dělo, ale také jaký vztah si Karel vytvořil k otci.

Houstnoucí atmosféra na Slovensku, které dělilo jen pár měsíců od vyhlášení fašizujícího samostatného státu, byla zřejmá i malému chlapci. „Dětem, s nimiž jsem si dřív hrál, ušili rodiče uniformičky. Jeden kluk měl dokonce stejnokroj SA,“ vzpomíná Köcher. Byl jedináček a jeho matka Židovka. O tom ale tehdy ještě neměl ani potuchy.

Matka Irena, dívčím jménem Brülleová, pocházela z osmi dětí, z rodiny chudého cukrovarnického dělníka. Její otec si v Trnavě, kde bydleli, přivydělával hraním šachů, v nichž prý byl mistr. Pořádal exhibice, při nichž porážel každého, kdo přišel. S Jaroslavem Köcherem se Irena seznámila rok po skončení první světové války, když rodák z Vídně sloužil jako styčný důstojník mezi československým štábem a francouzskými jednotkami, které potlačovaly tehdejší pokus usku-tečnit na Slovensku bolševickou „republiku rad“.

Irenin otec i její bratři byli příznivci radikální levice, jeden

z bratrů dokonce odešel do sovětského Ruska a padl v Rudé armádě. Zato Jaroslav Köcher se projevoval jako oddaný katolík, podle svého syna až fanatický. Malého Karla vodil pravidelně do kostela. Jaroslava jeho rodiče, vídeňský Čech, úředník c. a k. dvorní tiskárny, a bavorská Němka, poslali ve dvanácti, tedy v roce 1906, do vyhlášené Vojenské akademie v Hranicích na Moravě. Tam se naučil mimo jiné francouzsky.

„Byl tam outsider, prarodiče nebyli majetní a do Hranic přicházeli synové elit a gráfů. Otec se mnou ale o svých zážitcích nikdy nemluvil, byl těžký introvert. To, že od dětství byl vychováván k tomu, jak poslouchat rozkazy a jak zabíjet, ho muselo nějak formovat. Občas měl záblesky surovosti. Žádná intimita mezi námi nebyla,“ tvrdí Köcher. Podle něj se největší životní zážitek jeho otce odehrál na jaře 1914, když se jako čerstvý poručík právě vyřazený z hranické akademie procházel po vídeňském Hofburgu a stráž před ním „srazil kramfleky“. Ale bezstarostnému životu byl brzy konec. Začala válka a Jaroslav musel narukovat na frontu. Bojoval v Albánii. A v roce 1918 vstoupil jako voják do služeb nově vzniklého Československa.

Nejoblíbenější písnička Jaroslava Köchera se jmenovala *Ich hatte einen Kameraden*. Hrají ji v Rakousku a Německu dodnes na vojenských pohřbech. Důstojník v záloze Köcher chtěl, aby jeho syn také držel krok, jak se v té písni zpívá. „Jenže já už od dětství s nikým krok držet nechtěl,“ zdůrazňuje dnes Karel Köcher.

Armáda prý jeho otce postavila před jasnou volbu. Buď se rozloučí s „komunistkou“ Brülleovou (matka pozdějšího špiona ale do KSČ nikdy nevstoupila), nebo s důstojnickou kariérou. Po roce 1920 se poručík Köcher rozhodl: pro civil. Dostal místo na bratislavské poště a oženil se. Držet předpisově krok možná tedy pro něj přece jen nebylo to nejdůležitější, jak si myslí jeho syn. V dokumentech měl vyřazený důstojník poznámku „Nepovyšovat“ – zřejmě proto, že si vzal rudou Irenu. Po více než desetiletém manželství se narodilo jejich první a poslední dítě – Karel František Köcher. Jeho matce bylo třicet čtyři let, otci už čtyřicet.

Okupace: v strýčkově černém mercedesu

Jako útěk do bezpečí ten přesun do Čech vypadat brzy přestal. Krátce poté, co se Köcherovi přestěhovali do Prahy, napochodovali na její kočičí hlavy nacisté a vyhlásili protektorát. Irena Köcherová se nikdy k židovskému původu ani náboženství nehlásila, byla zapřísáhlou ateistkou. V rodném listě Karla Köchera se ovšem u kolonky „matka“ vyjímala v nové době velmi nebezpečná poznámka: „vyznání izraelského“. O tom, že se nad jeho matkou a tím pádem i nad ním začínají stahovat černá mračna, malý Karel, který začal v roce 1940 chodit do obecné školy v Perunově ulici, nic netušil.

„Byl to takový neduživý kluk v brejličkách,“ vzpomíná na něj vrstevník a pozdější kolega ze Svobodné Evropy Petr Příbík. Karel býval dost často nemocný, protřpěl tři zápaly plic.

Kamarádi se scházeli u Köcherů, v dvoupokojovém bytě u kina Flora na tehdejší Schwerinově, dnes Vinohradské třídě. Anebo v bytě spolužáka, pozdějšího sociologa Michala Illnera. „Byl fyzicky slabý. Měl velké důlky za ušima, asi po chirurgickém zákroku kvůli operaci středního ucha. Tím byl výrazný, děti se mu posmívaly,“ vybavuje si Karla Illner. Jeho o tři roky mladšímu bratru Pavlovi, dnes lékaři žijícímu v USA, imponoval elektrický vláček, v té době velká vzácnost, který měl přistěhovalec z Bratislavy doma. S pomocí Karlova otce prý tahle parta kamarádů „vydávala“ časopis *Tři masná oka v polévce*.

Pan Köcher pracoval v Praze opět na poště, ale jen určitou dobu, protože pak byl kvůli tomu, že má za manželku „míšenko prvního stupně“, předčasně penzionován. Jeho syn připouští, že se ho tehdy snažil vychovávat hlavně on. Už v předškolním věku ho učil třeba anglicky. Köcher starší, podobně jako později jeho potomek, ovládal dobře několik jazyků.

Na Karlovu matku si nikdo z tehdejších návštěvníků bytu u kina Flora nepamatuje. Přitom za války téměř nevycházela z bytu. Jak to bylo u manželek příslušníků střední třídy obvyklé, byla ženou v domácnosti, a když do bytu někdo

z venku kromě příbuzných či nejbližších známých přišel, většinou se zdržovala v jiné místnosti.

Paní Köcherová měla oba rodiče Židy, ale před úřady vystupovala jako poloviční Židovka. Proto - i díky tomu, že její manžel byl „árijec“ - nemusela od září 1941 nosit na oblečení našitou šesticípou hvězdu.

Köcher podle svých známých po válce vyprávěl, že matku ukrývali po celou okupaci ve skříni, on ale dnes tvrdí, že nikomu nic takového neřikal. Vzpomíná si ale na sbalený kufr, který stál po celou válku připravený u stěny. Rodačka z Trnavy holokaustu každopádně unikla.

„Musela mít nějaké falešné papíry, ale o tom nic konkrétního nevím,“ říká její syn. Případné oklamání úřadů mohla usnadnit skutečnost, že rodina jeho matky stále bydlela na Slovensku, a pro pražské byrokraty tedy nebylo jednoduché dohledat, jak to bylo doopravdy. Vybavování dokumentů, které pečliví nacisté potřebovali k verdiktu nad jejím osudem, totiž Jaroslav Köcher - možná ve spolupráci s příbuznými ve slovenském státě - umně zdržoval. Úřadům tvrdil, že Slováci pořád nic neposílají. „U Němců měl respekt bývalého rakouského důstojníka, fungovala i jeho bezvadná němčina,“ myslí si Köcher a dodává: „Za protektorátu zkrátka přišly nejzářnější chvíle mého otce.“ Zásadní bylo to, že se jeho otec se svou židovskou ženou nerozvedl, jak to udělalo v té době mnoho „árijců“. „Když si ji vzal, nemohl ji přece nechat zabít. Tak si to asi řekl.“

Nápomocný byl prý i bratr jeho matky Imre, který žil v Plzni. Imre si ještě před válkou vzal dceru západočeského velkostatkáře Mikulu a převzal jeho příjmení. Měl továrnu na prádlo, kterou mu koupil tchán. Na začátku protektorátu si opatřil padělané dokumenty (a zřejmě i své sestře) a byl dál panem továrníkem. Paní Köcherová po válce tvrdila, že jejího bratra chránil sám šéf plzeňského gestapa, kterého Imre uplácel. Karel Köcher vzpomíná, že strýček Imre měl celou válku černý mercedes a on s ním s očima navrch hlavy jel několikrát do Plzně.

Pozdější účastník mnoha tajných schůzek vzpomíná na

první, kterou zažil a byl jí přítomen jako možná ani ne desetiletý kluk. Jeho otec ho jednou vzal na Václavské náměstí, kde se setkal s mužem v německé uniformě a o něčem důležitém spolu mimo doslech chlapce mluvili. Köcher se domnívá, že mohlo jít o dojednávání úplatku, který zachránil jeho matku před zařazením na seznam lidí určených k transportu nebo před internací v táboře pro židovské mišence. Pokud to tak bylo, ke schůzce zřejmě došlo ke konci války, kdy občany protektorátu židovského původu přestávalo chránit manželství s arijcem.

Svou kladnou roli podle Köchera mohl sehrát i domovník domu, v němž bydleli, rakouský inženýr, jenž zřejmě Irenu Köcherovou kryl. Co se děje, ale rodiče před svým synem tajili. O tom, že je po matce podle židovského práva mnohem víc než „čtvrtinový“ Žid, což měl tehdy v dokumentech, se Karel dozvěděl až po válce. Kvůli ne zcela arijskému původu ale nemohl v roce 1944 nastoupit na gymnázium. Do léta 1945 tedy Karel chodil na takzvanou měšťanku.

„Po válce jsem Karla potkal s jeho matkou v jedné kavárně. Choval se k ní velmi nóbl,“ říká Petr Příbík. Vztah Köchera s matkou byl ale ve skutečnosti možná ještě napjatější než s otcem. „Byla zlý, hysterický člověk. Inteligentnější než otec, ale zaměřená hlavně na sebe. Mě nenáviděla. Otec mě někdy třískal, ale ona mě týrala psychicky. Měl jsem hlad, a zamýkala přede mnou jídlo. Spal jsem v nevytopené místnosti, a otevírala na mě v zimě okno,“ soukal ze sebe její syn při jednom z našich prvních setkání patnáct let po matčině smrti. Zemřela jako sedmadevadesátiletá v roce 1997. Její manžel už v roce 1970, kdy mu bylo sedmdesát šest.

Matčina averze se prý vystupňovala těsně ke konci války a po něm, když nejdříve tušila a pak se i s jistotou dozvěděla, že její rodiče a většina jejích slovenských příbuzných zahynuli v plynových komorách (do transportu šli v roce 1944). Někteří její blízcí prý byli zavražděni přímo na Slovensku a Irena Köcherová o tom dostala zprávy už během okupace. Neustálé nervové vypětí a strach z odhalení znamenaly i soužití s manželem. Hádky, v nichž prý útočila

téměř výhradně ona, byly na denním pořádku. Matka podle svého syna těžce nesla dlouholetou izolaci i pocit „viny“, že ona ty hrůzy přežila: „Možná to měla za zlé i mně. Psycholog by k tomu měl co říct. Stejně tak asi i o tom, jak se to projevilo na mně a proč o tom dnes takhle mluvím.“

Navíc bylo v dvoupokojovém bytě u Köcherů docela těsno. V jejich kuchyni totiž bydlela služebná Genoveva Mastelová, která přišla v roce 1943 do Prahy z Polska coby čtyřiatvacetiletá, od té doby se živila jako pomocnice v domácnosti u Köcherů a zůstala tam až do začátku šedesátých let... „To jsem dodnes nepochopil. Matka si nemohla sama vyprat nebo vyžehlit. Musela mít služku, myslela, že to z ní udělá dámu. Ale aby se to zase moc nerozkřiklo, nemohl jsem si domů vodit kamarády. Takže oni mě k sobě taky moc nezvali.“

V květnu 1945, když se tvořily Revoluční gardy, se stal Jaroslav Köcher coby záložní důstojník gardistou a později i velitelem místního štábu gard, jenž sídlil v hotelu Flora. „Mimochodem, stavěli jsme také barikádu, na rohu dnešní Vinohradské a Kolínské ulice, zúčastnil jsem se i já,“ vypráví Karel Köcher. Jeho otec chodil, jako řada dalších gardistů, v pískově žluté uniformě Afrikakorpsu s československou důstojnickou brigádýrkou, na rameni měl pásku s písmeny RG a nosil pistoli.

Stalinův obraz a vyloučení ze školy

Do anglického gymnázia ve Vladislavově ulici chodila po válce spousta dětí z „lepší“ rodin, ratolesti vyšších státních úředníků, generálů, podnikatelů. Karel, i když jeho otec získal na poště lepší místo než dřív (vedl novinovou a pak filatelistickou službu na Hlavní poště v Jindřišské ulici), patřil k těm ze skromnějších poměrů.

„Karel se mi nikdy nesvěřoval, že by se ve škole cítil méněcenný. Myslím, že si tam nikdo na nějaké rozdílly nehrál. Škola byla založená na britské výchově, vtloukli nám do hlavy civilizované chování,“ vypráví Köcherův tehdejší kamarád a v té

době syn vedoucího manažera ve farmaceutické firmě Spofa Pavel Zafouk. Syn známých zlatníků Tomanů, který si o přestávkách zapaloval cigarety padesátikorunou, prý byl výjimkou.

Köcherova matka nepracovala ani dlouhé roky po válce, až v padesátých letech si našla místo prodavačky v obchodě s cukrovinkami a pak se stala vedoucí cukrárny na Karlově náměstí. „Pokud si vzpomínám, chudí jsme nebyli. Později jsem si říkal, že to bylo i díky tomu, že matka prodala nějaké šperky, které si u ní nechali lidi, kteří šli do transportu a nevrátili se. Ale o tom jsem s ní nikdy nemluvil, takže to nevím jistě.“

Irena Köcherová se po osvobození začala scházet s bulharským novinářem Popovem, který byl dopisovatelem sofijského stranického plátku. Zřejmě byli i milenci, jak připouští její syn. Její muž předstíral, že o tom neví. Tolerovala mu manželka vztah se služebnou Genovevou, jak naznačoval jakýsi spolupracovník StB v jednom pozdějším posudku na Karla Köchera a jeho rodinu? Köcher ale považuje nevěru svého katolického otce za vyloučenou.

Na „angličáku“, jak se škoře přezdívalo, vyučovali Češi i Britové. Učitelé byli přísní a podle pamětníků spravedliví, i když metody měli někdy docela svérázné. Jednou třeba žáci hráli při vyučování tajně hru *Kdo první vykřikne* - pod lavicí si do nohou navzájem píchali entomologické špendlíky, aby otestovali, kdo víc vydrží. „Učitel Cooper nás vyhmátl, zůstal ovšem úplně klidný a pronesl: Můžete pokračovat, boys, ale pojedete až do konce hodiny,“ vybavuje si Pavel Zafouk.

Spolužáci se Karla jednou rozhodli podrobit zkoušce odvahy. „Byl trochu nesportovní typ. Tak jsme si řekli, že ho vyhecujeme,“ vzpomíná Andrej Štybnar. Hoši nastoupili u rozhlasu na Vinohradské třídě do tramvaje, a když ta při stoupání do svahu u Paláce Maceška nabrala největší rychlost, někdo zakřičel: Teď! A čtyři kluci vyskákali za jízdy z otevřeného vozu ven. Mezi nimi i mírně pobledlý Karel Köcher. „Myslím, že při seskoku upadl, ale bobříka odvahy složil,“ dokončuje Štybnar.

Jejich spolužák Karel prý v žádném předmětu výrazně nevynikal, i když třeba syna velkouzenáře Macešky doučoval fyziku. „Po letech mě ale stejně překvapilo, že vystudoval

matfyz. Anebo když v rádiu hlásili, že autorem rozhlasové hry je Karel Köcher," říká spolužák z gymnázia Ivan Palla.

„Karel byl srandista, ale jen pro lidi, kteří jeho humoru rozuměli. Někomu nesesedl, mně ano," vypráví Zafouk. Když jeho spolužák přišel na návštěvu k Zafoukům domů, vedl s jeho otcem, tehdy zakladatelem Společnosti přátel USA, politické diskuse. „Táta říkal: Na takhle malého kluka má prvotřídní analytické schopnosti," vzpomíná přítel Zafouk, který to později za normalizace dotáhl na post na ministerstvu paliv a energetiky.

Köcherova skautská přezdívka zněla Pedro, kvůli jeho zánovním skautským punčochám mu ale začali říkat „Punčoška“. „Byla to taková malá inteligentní bestie," říká o Köcherovi Karel Friedrich, který je o čtyři roky starší a byl vedoucím skautské družiny, do níž pozdější špion chodil. „Jenže byl mezi ostatními ve skautu totální outsider. Byl takové to dítě, které uvolňuje z tělocviku, protože padá z kladiny. On se ale furt snažil dostat se dopředu, mezi těmi skautskými suverény byl schopen udělat všechny ty bobříky nejlépe, pokud tedy nebyly tělesné. Jenže později se k tomu přidaly ty kádrové problémy... No, to byla skutečně miska žrádla pro KGB!" glosuje Friedrich. Ale to poněkud předbíháme...

Köcher dnes prý na léta na anglickém gymnáziu vzpomíná rád, ale v životopise k přihlášce na FAMU v roce 1956 napsal: „Velmi mně vadili mí způsobilí a ulízaní spolužáci, ale to jsem jim ještě chtěl imponovat. Přesto se u mě tehdy poprvé objevuje nechut' a odpor k maloměšťáctví.“ Köcher, jak vidno, možná už tehdy začínal ovládat mimikry a učit se zastírat, co si doopravdy myslí.

Byla to zvláštní doba a věstila, že onačejší časy teprve přijdou. Jednoho dne roku 1946 se na chodbě anglického gymnázia vedle obrazu prezidenta Edvarda Beneše objevil portrét Josifa Stalina. Ředitel školy tak zareagoval na výsledky právě skončených parlamentních voleb, v nichž komunisté výrazně vyhráli. Tehdy došlo k incidentu, na který si spolužáci dnes vzpomínají trochu odlišně, ale jisté je, že skončil vyloučením ani ne dvanáctiletého Karla Köchera ze školy.

„Za války visel ve školách Hácha s Hitlerem. A teď vedle Beneše Stalin. Proč tam nedali taky Churchilla nebo Trumana? říkal jsem si. A tak jsem jednou se spolužákem Joe Kratochvilem toho Stalina ze zdi sundal,“ vypráví Köcher. Ukazuje zažloutlý tiskopis z 19. srpna 1946, na němž vedení gymnázia zdůvodňuje dva měsíce po události jeho vyloučení: „... protože se dopustil nemístné poznámky před zpěvem sovětské hymny, choval se při jejím zpěvu nedůstojně, vyjadřoval se nepřívětivě o SSSR.“ Na údajné nedůstojné chování při hymně si Köcher dnes nevzpomíná, podle něj šlo spíš o záminku - o obrazu se prý v dokumentu ředitel školy nezmínil proto, že „věděl, že Stalin v anglickém gymnáziu nemá co dělat“. Něco na tom určitě bylo, škola byla tehdy ještě provozována Britskou radou.

Podle verze některých spolužáků ale zřejmě nedošlo ani k sejmutí portrétu sovětského vůdce. „Joe Kratochvil o přestávce plival na fotku Stalina na chodbě a Karel, který stál vedle, se tomu smál. Jenže k jejich smůle šel kolem ředitel. Byl jsem blízko, když se to semlelo,“ tvrdí Ivan Palla. Kratochvila, kterého bývalí gymnazisté označují za „sígra a rozmazleného amerického fracka“, však nevyloučili. Jeho otec byl v Praze zástupcem vzývané organizace UNRRA, která ve východní Evropě organizovala potravinovou pomoc. Za oba to tedy prý odnesl „Punčoška“.

Ať už to bylo jakkoli, Köcher strávil další rok na reálném gymnáziu Na Smetance. Postavil se však za něj jeho otec - možná cítil odpovědnost za čin svého syna. V obdivu k západním Spojencům mu byl totiž ještě nedávno sám příkladem. Těsně po osvobození Prahy přišel na velitelství Revolučních gard na Floře, jemuž Jaroslav Köcher velel, americký desátník Robert McLaughlin. „Chodil k nám jíst. Robert se pak otce jednou zeptal, kde bylo americké velvyslanectví. Otec ho dovedl na Tržiště. Budova byla celou válku prázdná a zamčená, Němci ji k ničemu nepoužili. Otec a Bob se dozvonili na vrátného, který tam celou válku bydlel. Zeptali se, jestli má americkou vlajku. Měl, byla ve sklepě, přinesl ji a Bob s mým otcem na domě tu vlajku vyvěsili,“ vypráví Köcher.

Jeho otec si s vojákem psal i po únoru 1948, Američan

posílal různé pamlsky a v padesátých letech se McLaughlinovi dokonce podařilo Köcherovy v Praze navštívit. „Jinak ale otec amerikanofil nebyl, byl fanatický anglofil a Amerika mu nebyla dost noblesní,“ vybavuje si Köcher.

Otec po vyloučení svého syna z anglického gymnázia dojednal schůzku u britského konzula, kterého kauza zajímala. O případu se dozvědělo i ministerstvo školství, jemuž tehdy vládl národní socialista Stránský, a po zásahu jeho úřadu putoval údajný znesvětitel sovětské hymny zpátky do původní školy. Jenže odtud stejně nakonec musel dva roky před maturitou nuceně odejít znovu.

Ozbrojení teenageři

V ten mrazivý den 25. února 1948, když předseda komunistů a premiér Klement Gottwald oznamoval temně hučícímu davu na Staroměstském náměstí své vítězství, se gymnazisté z Vladislavovy ulice vraceli autobusem z lyžařského výcviku. „Nevzpomínám si, jestli jsme věděli, co se děje. O politiku jsme se v té době moc nezajímali,“ říká Ivan Palla.

Karel Köcher byl ale jiný. O den později se šel podívat, jak Lidové milice na Václavském náměstí obsazují Melantrich. V dalších týdnech pronikl ze zvědavosti i na komunistické schůze na Žofíně, kde mluvil třeba Zdeněk Nejedlý. Zvědavý student chtěl zjistit, co ti komunisté vlastně chtějí.

A komunisté byli teď mnohem víc vidět a slyšet i na anglickém gymnáziu. A to nejen komunističtí učitelé, ale i studenti, kteří se hlásili ke stejné víře. Vznikla takzvaná „akční trojka“, výbor nejagresivnějších starších studentů, v němž podle Köchera i dalších spolužáků hrála prim Rita Budínová, dcera předválečného šéfredaktora *Rudého práva* Stanislava Budína a pozdější signatářka Charty 77 Rita Klímová. „Trojka“ psala například na své spolužáky posudky.

„Byl v nich zapsán třídní původ studentů nebo jaký mají vztah k Sovětskému svazu,“ říká Jiří Hovorka, který na přelomu čtyřicátých a padesátých let na anglickém gymnáziu

studoval. Hovorka tvrdí, že Budínová proti němu později svědčila u soudu, když se po prozrazení skupiny, s kterou tiskl letáky, pokusil emigrovat do Německa a byl chycen. Dostal deset měsíců vězení.

Posudky sehrály důležitou roli v životě Karla Köchera už na jaře 1949. Vedení školy, která zpod křídel Britské rady přešla pod československý stát, se rozhodlo počet žáků silně zredukovat a ze dvou tříd v Köcherově ročníku udělat jednu. Selektce postihla právě jeho či třeba kamaráda Zafouka. Karlovi vyběhal otec místo na francouzském lyceu, takže si příliš nepohoršil. Problém byl, že francouzsky uměl maximálně tak pět slov. Köcher i Zafouk brali odtržení od svých kamarádů jako velkou křivdu.

Ještě před odchodem z anglického gymnázia Zafouk s Köcherem jednou večer tajně pronikli do kabinetu, kde kádrovací spisky sestavené „Rudou Ritou“ a spol. byly schované ve skříni, a pokusili se je ofotografovat. Zafouk ale nedokázal zprovoznit blesk a z fotek nic nebylo. „Ty, o kterých psala, jsme varovali. Samozřejmě že jsme tu holku nenáviděli a přáli jí to nejhorší,“ říká Köcher.

Do Köcherovy nové třídy na LaGuardiově gymnáziu v Truhlářské ulici, které bylo do „vítězného února“ zaměřené možná ještě víc na přijímání dětí z vyšších vrstev než gymnáziium anglické, přišlo z různých škol celkem devět dětí. Většina z nich neuměla francouzsky ani slovo. Köcher si sedl do lavice s jiným nováčkem, Vladivojem Tomkem. Tomkovi, který později kvůli latině na této škole neprolezl k maturitě a nadprůměrně mu šlo jen kreslení, v té době zbývalo jen jedenáct let života. V roce 1960 byl popraven, protože při nezdařeném pokusu o odboj proti komunistům zastřelil v roce 1952 v Praze u Olšanských hřbitovů vojáka, kterému chtěl vzít samopal. Byl odhalen až o sedm let později.

Dva spolužáci v jedné lavici, jeden končí na šibenici s označením „poslední popravený politický vězeň“, druhý jako špion ve službách režimu, proti němuž ten první chtěl bojovat. Kdyby s takovým příběhem někdo přišel v románu, kritici by ho ztrhali za zápletku přitaženou za vlasy.

Tomkův osud Karla Köchera bezpochyby ovlivnil. Ale nejspíš jinak, než by si šikovný kreslíř a nešťastný odbojář Tomek přál.

Tomek byl nemanželské dítě, žil jen s chudou matkou, byl obézní, nosil staré oblečení, a jak tvrdí Köcher, „dokonce trochu páchnul“. Nikdo z třídy s ním prý nechtěl sedět v lavici, tak se mu ho prý zželelo a posadil se k němu. Mezi - z Köcherova pohledu poněkud nafoukané studenty gymnázia v Truhlářské ulici - ale zřejmě nezapadl ani jeden z nich.

„Köcher byl sólista. S nikým se nekamarádil. Toužil vyniknout,“ vzpomíná spolužačka Jana Dvořáková, tehdy Kozlová. „Köcher a Tomek diskutovali jako jediní s učitelkou občanské nauky. A ona je dávala za vzor, jak se o politiku zajímají, a říkala, že my ostatní jsme političtí ignoranti,“ vybavuje si další spolužačka Hana Fousová.

V posudku, který na Köchera v roce 1960 vytvořila StB, se uvádí, že již coby šestnáctiletý „měl předstih před ostatními chlapci“, „což se odráželo v tom, že se ... pouštěl do filozofických rozhovorů s lidmi, kteří už ukončili studium na vysoké škole, a mnohdy se prokázalo v hovorech to, že má větší znalosti například z historie“.

Přesto na francouzském gymnáziu nemíval vyznamenání. „Z francouzštiny jsem měl trojku, matikář mě nenáviděl. A moje matka chodila do školy, aby mi prý nedávali příliš dobré známky, třeba z češtiny. Abych pak zřejmě neměl nos nahoru,“ tvrdí Köcher.

Ale vraťme se do prvních měsíců jeho studií na LaGuardiově gymnáziu. To, co se tehdy stalo, bylo pro jeho další směřování téměř zásadní. Vydědělec z „angličáku“ Köcher se začal scházet s některými dalšími stejného osudu. „Dala nás dohromady ta křivda,“ prohlašuje Zafouk. Dostávaly se k nim první zprávy o komunistických represích a justičních vraždách. V červnu 1949 byl popraven generál Heliodor Píka, v listopadu šest mužů za přípravu údajného protikomunistického povstání. „Tehdy se čekalo, že komunisti vydrží u moci tak půl roku, a ne čtyřicet let,“ vzpomíná Zafouk. Zahraniční rozhlas dodával Čechům optimismus. V Zafoukově rodině se

mluvilo o možném ozbrojeném povstání, které povedou důstojníci propuštění z armády. Mezi lidmi bylo hodně zbraní.

Tuhle atmosféru nasávali jako houby i patnáctiletí kluci a ve svých představách neohroženě svrhávali právě nastolený režim. „Strýc mě učil v lese tajně střílet z pistole, kterou schovával od květnové revoluce. A učili jsme se to i u skautů. Někteří vedoucí byli za války u jednotek v Británii. Ukazovali nám taky, jak zacházet s nožem, to se nám samozřejmě líbilo,“ vypráví Köcherův spolužák Zafouk. Skautská organizace ale byla po únoru 1948 začleněna pod komunistický Svaz československé mládeže a v lednu 1950 rozpuštěna. Rada skautských vedoucích byla zatčena a souzena. Pár bojovně naladěných kamarádů se ovšem scházelo dál a někteří přinesli dokonce zbraně, které ukradli doma. Zafouk začal brzy v tajné skrýši přechovávat kolt Smith&Wesson a pistoli značky Praga.

Zafouk k tomu říká: „Dnes si někdo může říct, že takoví mladíci měli velké oči, ale my jsme byli postižená generace. Naše rodiny většinou někoho ztratily ve válce. Můj strýc byl popraven, bratranec byl v Osvětimi a po únoru šel do Jáchymova. V květnu 1945 jsme viděli hromady mrtvých, skopčácké snajpy pověšené za nohy a polité benzinem.“

S Köcherem snili o akci proti komunistům a s podobně naladěnými kluky se scházeli v Kinského sadech nebo na Štřeleckém ostrově. „Ten únor nešel kolem mě, vývoj jsem sledoval velice pečlivě. Rodiny spolužáků mizely do zahraničí, zatýkalo se, člověk měl pocit, že se zase dívá do tváře fašismu,“ říká Köcher. Vůdčí postavení ve skupině získal Josef Urban, který byl „pouhým“ učněm (elektrotechniky), ale o dva roky starší než většina ostatních. Urban tvrdil, že je ve spojení s podzemním odbojem, a dokonce s jakýmsi partyzány v Jeseníkách. Jak se později při soudním líčení ukázalo, vše si vymyslel nebo možná částečně uvěřil zvláštní postavě, třicátníkovi jménem Jaroslav Kolátor, který se s Urbanem seznámil během lyžování v Horním Polubném. Kolátor vyzval sedmnáctiletého mladíka k založení ilegální skupiny. Köcher si dnes myslí, že Kolátor byl policejním provokatérem.

Urban dával kamarádům různé úkoly: třeba počítat esenbáky a vojáky v ulicích, shánět zbraně či zjišťovat politickou orientaci majitelů obchodů se zbraněmi v okolí. Rozvášněný Köcher dokonce navrhoval zavraždit Ritu Budínovou, která prý na gymnáziu dál psala posudky na nepřátele lidu z řad studentů a možná i učitelů. „Ale pak jsme si řekli, nechme ji být, je to jenom zlá šestnáctiletá holka,“ říká Köcher. „Rudá Rita“ mu ale nedala spát ani čtyřicet let poté, když se stala československou velvyslankyní v USA. Po roce 1989 se podle svých slov na gymnáziu pídil po záznamech z té doby. Školní kronika se zachovala, ale stránky z inkriminovaných let někdo vytrhl, tvrdí Köcher.

„Protistátní skupina“ převážně patnáctiletých a šestnáctiletých mladíků, do níž patřil Zafouk, Köcher a třeba pozdější docent elektrotechniky na ČVUT Jiří Kodeš, potají trénovala střelbu v kanálech v Seminářské zahradě nebo ve svahu na Jarově. Představovali si, že jestli vypukne ozbrojené povstání, nezůstanou stát stranou.

Jednou dostal Köcher s Kodešem od Urbana úkol jít na americké velvyslanectví a spojit se tam s jakýmsi úředníkem jménem Bach, který údajně má zajistit podporu jejich skupině. Když hoši dorazili na ambasádu, zaměstnankyně informační služby se podívala do seznamu personálu a žádné takové jméno tam nenašla. Chlapci tedy odešli zase domů.

Jindy Urban Karlovi a jednomu kamarádovi řekl, že je třeba večer jít do vinárny Romania v Rybné ulici, kde mají na baru čekat tři mladíci, kteří jim předají velmi důležitý dopis. Köcher je měl oslovit smluveným heslem - požádat je o zápalky, načež oni měli odpovědět, že nekouří, nabídnout mu něco k pití a přitom předat dopis. Vyslaná dvojice čekala asi hodinu, ale žádní mladíci se neobjevili.

K odboji odhodlaní studenti ale mezi sebou měli práškače. Když se jednoho březnového podvečera roku 1950 sešli na Petříně, vtrhli mezi ně příslušníci Státní bezpečnosti. Očividně šli najisto a odvezli mladíky na vyšetřovnu v Bartolomějské ulici. Jak později mladíci vypověděli při vyšetřování, jejich schůzek se v jisté fázi účastnil jakýsi Emil s dívkou.

V záznamech výslechů je u této dvojice rukou opakovaně připsána poznámka pro vyšetřovatele: „Neptat se na ně.“

Při zatčení měl patnáctiletý Köcher na sobě černý oblek a motýlka - po konspirační schůzce chtěl jít do tanečních. Byl to jeho první přímý střet s temnou mašinerií. Od té chvíle si prý začal uvědomovat, že tu sílu je nemožné porazit, když se jí člověk sám postaví čelem. Byla to jeho první drsná zkušenost, která ho možná už tehdy navedla k myšlence, neměně bláhové, že tygra by mohlo jít osedlat. Anebo ho ošálit.

Ve strohých kancelářích v Bartolomějské je jednoho po druhém vyslychali. Podle dochovaných protokolů Köcher jmenoval všechny členy „nelegální skupiny“ a vypověděl třeba, že Urban na schůzku přinesl pistoli, střílel z ní a jednou prohlásil, že možná bude nutné „někoho odstranit“. Mezi osmi zatčenými hochy podle protokolů evidentně nepatřil k největším hrdinům a nejspíš prozradil, co věděl.

Köcher se dnes hájí, že z otázek vyšetřovatelů bylo jasné, že už všechno věděli. „Odzbrojilo mě jejich přátelské jednání. Měl jsem pocit, že nám chtějí pomoci. Oni nám ta slova vlastně diktovali, aby to znělo kajicně,“ tvrdí Köcher. Někteří z jeho „spolubojovníků“ se snažili zachránit svou kůži ještě usilovněji, jeden třeba nabízel, že bude „podávat informace o trestných činech“. Výpověď o svém zapojení do „protistátní skupiny“ uzavřel Köcher vyjádřením lítosti a prohlášením, že „vůbec celou věc nebral nijak vážně“, neboť vše „považoval za jakési romantické dobrodružství“.

Lze ale jemu a ostatním klukům vytýkat nedostatek statečnosti v době, kdy jim bylo patnáct šestnáct, kolem zuřil komunistický teror a na šibenicích se houपालy první oběti? Co se jim asi honilo hlavou, když je po výsleších v noci vezli do pankrácké věznice, kde je odděleně rozmístili do cel? Jak by na jejich místě obstáli dospělí muži? „Dali mě do jedné z těch cel pod úroveň dvora. Byli tam nacpání čtyři bývalí letci z RAF. Asi jsem se bál, ale být ve společnosti těch mužů byl tak silný zážitek, že to asi přehlušovalo i ten strach,“ tvrdí Köcher. Jeden ze spoluvězňů ho ráno zvedl na ramena, aby se z okýnka pod stropem mohl podívat na dvůr. Stála

tam čerstvě natřená šibenice. „Řekli mi, že tam brzy někoho pověsí a abych na to nikdy nezapomněl.“ A Köcher si ten obrázek navždy vtiskl do paměti.

Pak se s hrozivým rachocením zámku otevřely dveře cely a bachař vyvolal Köcherovo jméno. Posadili ho s ostatními, jako stěna bledými mladíky do auta a odvezli zpátky do Bartolomějské. Tam k smrti vyděšené mladíky čekali rodiče. K údivu a obrovské úlevě všech si je mohli odvézt domů. „Skupina byla zlikvidována, poučena a propuštěna,“ píše se v dokumentu ke kauze bez dalších detailů k překvapivému rozuzlení.

Jen „vůdce“ Urban strávil ve vazbě ještě několik měsíců a organizátor Kolátor byl později odsouzen na čtyři roky do vězení. K překvapení Köchera či Zafouka je ani v jejich gymnáziích nečekalo vyloučení ani žádný jiný trest. Informaci o tom, co se stalo, dostali zřejmě jen ředitelé škol a ti si ji, možná po dohodě s StB, nechali pro sebe.

Na zkušenost a názor dalších členů skupiny nebylo možné se zeptat. Jejich „spolubojovník“ Kodeš byl v době přípravy knihy v mnohaměsíčním kómatu v nemocnici, další se nepodařilo sehnat, mnozí už zřejmě nežili.

Ze strany bezpečnosti a úřadů šlo o nezvyklou shovívavost. Chlapce od přísnějších postihů zachránil určitě hlavně jejich věk a skutečnost, že shromážděné zbraně byly zčásti nefunkční, a především to, že žádný skutečný odboj nepřipravovali, v patnácti sotva mohli, a stali se obětí provokace či podivné hry zmíněného Kolátora. Podle Köchera hrálo zřejmě roli také to, že jeden z hlavních vyšetřovatelů byl údajně známým a snad i ctitelem Zafoukovy matky a pravděpodobně nad výrostky držel ochrannou ruku.

„Rodiče mě samozřejmě těžce kárali a zakázali mi se s těmi ostatními dál stýkat. Ale myslím, že v podstatě nevěděli, co mi mají na to říct,“ říká Köcher.

V jeho posudcích, například při pozdějších marných žádostech o vycestování do zahraničí, se však záznam o členství v „nelegální skupině“ pravidelně vynořoval a ještě na gymnázium zřejmě ovlivnil i to, že nedostal doporučení ke studiu na vysoké škole.

Byly to ponuré roky. V rozhlase vysílali děsivá představení z hrdelních procesů s Miladou Horákovou, která byla popravena na šibenici, již Köcher před třemi měsíci viděl z pouhých několika metrů. Nebo se „spikleneckým centrem“ Rudolfa Slánského. „Poslouchal jsem to a byl podělanej,“ vybavuje si Köcher. Přesto se prý někdy v době mezi oběma monstrprocesy přichomýtl k další protirežimní aktivitě. Učitelka z francouzského gymnázia Marie Strádalová, někdejší skautská vedoucí, již znal z různých akcí od roku 1946, ho požádala, aby do angličtiny překládal zprávy, které tehdy činovníci ilegálního skautingu posílali o situaci v Československu do Londýna. Strádalová mladíka kvůli tomu zavedla do děvického bytu jednoho z předúnorových vůdců Junáka Karla Průchy. Köcher přikývl a nějakou dobu depeše tajně překládal. „Styděl jsem se říct ne, přestože jsem měl strach. Ale nechtěl jsem vypadat jako srab,“ vypráví. Zanedlouho si pro Strádalovou přišli estébáci přímo do třídy během výuky, zatkli i Průchu, kterého zradil agent StB v řadách skautů Karel Bureš. Průcha dostal patnáct let, Strádalová dva roky vězení. Oba jsou dnes po smrti, takže Köcherovo angažmá se nedá doložit. Ve výpovědích zatčených se o něm nikdo nezmínil.

„Všem nesympatický“ a poprvé šťastný

Jednodenní politický vězeň Köcher už před svým zatčením začal vést ještě jeden život, o kterém většina lidí kolem něj neměla tušení.

Ivan Palla jednou potkal svého bývalého spolužáka z anglického gymnázia Köchera na Malé Straně, jak provádí turisty. Palla s nimi prošel několik tamních paláců a žasl, o jakých podrobnostech a historických souvislostech tehdy asi šestnáctiletý student dokáže spatra vyprávět: „Ohromilo mě, jakou měl paměť.“

Praha připomínala těsně po roce 1948 město duchů. V té době tam nejezdili prakticky žádní zahraniční turisté. Ale poznat, že nyní tu panují komunisté, zatím tolik nebylo.

„Ve městě vládla zvláštní atmosféra, ticho, velmi málo lidí na ulicích, ještě nasvícené a otevřené kostely. To mě fascinovalo. Řešil jsem těmi vycházkami svou osamělost. Zažral jsem se do staré Prahy a jejích kronik,“ vypráví Köcher. To bylo v době, kdy začal studovat na francouzském gymnáziu, kde se mu mezi spolužáky nepodařilo zapadnout. Chodil do klubu přátel historické Prahy, zvaného podle jeho vedoucího „Ježkova skupina historická“. Byli tam téměř sami staří lidé. Brzy dostal hnědou knížečku se svou fotkou, průvodcovskou legitimaci, a stal se tak oficiálně průvodcem Pražské informační služby. Rodičům se ale nelíbilo, že se rozptyluje od studia. Otec z něj chtěl mít pokud možno lékaře.

Do PIS byli po únoru uklizeni někteří zajímaví lidé. Köcher tam obdivoval třeba starokatolického kněze Pulce. Tehdy se do stoupy házely ideologicky „závadné“ knihy včetně třeba prvorepublikových průvodcovských textů a PIS dostala objednávku na nové. Jejich přípravy se ujal právě Pulec a Köcher jej obdivoval, že je dokázal napsat velmi zasvěceně, poutavě a takřka bez ideologických nánosů. „Byly výborné. Tehdy mě poprvé napadlo, že takhle je možné klást odpor. Vzít na sebe úkol, který ti dají, a neudělat ho. Tedy ne tak, jak si to oni přejí. Zabránit tomu, co oni chtějí, a tak zachovat kontinuitu,“ vypráví zaníceně Köcher. „Třeba při průvodcování na Hradě jsem mluvil tak, že jsem si koledoval o zavření, nezatajoval Masaryka a první republiku,“ tvrdí.

Tehdy prožil první lásku. Zamiloval se do své blondětlavé spolužačky, náklonnost ale nebyla opětována. „Jmenovala se Jana a byla to - jak se říká - nešťastná láska, která trvala tři roky a zatlačila mne hluboko do mého vnitřního světa,“ napsal později ve svém velmi květnatém životopise k přihlášce na FAMU.

„Všem nám byl nesympatický svou povahou,“ vzpomíná dnes jeho tehdejší idol Jana Dvořáková, tehdy Kozlová, a pokračuje: „Negativní osoba, ale nesmírně inteligentní, jak Židé někdy bývají. Nikdo k němu neměl vřelý vztah. Ani jsme ho po letech nezvali na srazy třídy. A přesto se o tom posledním, který jsme měli před pár lety, nějak dozvěděl, a až neznám, přišel.“ Jana Dvořáková ale přiznává, že dodnes má

schované Köcherovy zamilované dopisy. O jeho zatčení z března roku 1950 stejně jako ostatní spolužáci nevěděla, Köcher se s tím nikomu nesvěřil.

Köchera zmínka o jeho tehdejší nepopularitě trápí i po letech: „Žil jsem v jiném světě, to je muselo štvtát. Makal jsem jako šroub.“ Zatímco jeho spolužáci hráli tenis či se procházeli v parku, on spěchal, aby byl včas na přednášce v Židovském muzeu nebo v Loretě, kde delší dobu sloužil jako jediný průvodce. Později prováděl po Praze i různé zahraniční hosty a přivydělával si také jako příležitostný tlumočník.

„Čtu všechno možné, především dekadenty, a jsem krajním individualistou. Snažím se stále vybědnout ze společnosti, ve které žiji, a nedaří se mi to,“ uvádí ve svém zmíněném originálním životopise.

Jako na solitéra na něj vzpomíná jeho někdejší skautský vedoucí Friedrich, který ho občas potkával i později: „Vlastně nikdo s ním nekamarádil. Měl uhry poďobaný ksichtiček. Prostě chcípáček, žádná holka ho nechtěla, takovej puclík. Jenže když přišel do společnosti, kde se o něčem mluvilo, všechny je utřel, protože věděl víc.“

Druhá velká láska přišla v maturitním ročníku. A byla mnohem šťastnější. „To byla Dana, vydrželi jsme spolu rok. Dá se o ní mluvit jen pěkně a jsem jí vděčen za mnoho. Ukázala mi, že svět je také kolem mne, a vůbec, že je hrozně hezký a že žít v něm stojí za to,“ píše Köcher v životopise a dodává: „Tehdy jsem byl poprvé šťastný.“ Byla to první holka, s kterou se miloval, stalo se to v noci v parku na Kampě. „Sbalila mě ona, byla taky jako já pária třídy, z těch, co tam přistrčili z jiných škol. Vytáhla mě nahoru.“ Brzy po maturitě se ale rozešli. Dana se chtěla vdávat a mít děti, Karel měl jiné plány. Později jeho první „opravdová“ láska emigrovala do USA. Napsal jsem jí, ale o vzpomínky na Karla se se mnou podělit nechtěla. Možná jí stačilo, když jí ho připomněli agenti FBI, kteří ji v roce 1984 těsně před Köcherovým zatčením navštívili a zpovídali ji. Tvrdí to alespoň její bývalý mileneček Karel Köcher, který se od ní později tuhle epizodu dozvěděl.

Studenou sprchou pro Köchera bylo, když před maturitou nedostal doporučení ke studiu na vysoké škole. Chyběl mu totiž kladný posudek od třídní organizace Československého svazu mládeže - a ta, pod vedením Köcherova nedobytného dívčího idolu a předsedkyně třídní buňky ČSM Kozlové, pozitivní hodnocení pro jednoho z nejambicióznějších a jistě i nejinteligentnějších žáků třídy odmítla napsat. „Do toho posudku dali, že nejsem hoden vysokoškolského studia kvůli nezdravému individualismu a že nejsem vhodný pro práci v kolektivu,“ vzpomíná Köcher. Dvořáková-Kozlová tvrdí, že si na žádný posudek nepamatuje.

Ke své neutuchající smůle byl Karel ještě v oktávě podmínečně vyloučen. Před třídou si dovolil kritizovat franštináře, že podle něj pozdě vypracoval maturitní otázky, a pak napadl i rozdělení žáků do skupin k maturitám. „Neseřadili totiž kandidáty k maturitě podle abecedy, ale tak, že žáci protežovaní byli umístěni mezi nejméně nadané studenty (aby přece jen trochu vynikli), ti neoblíbení naopak mezi nejnadanější. To bylo pane gymnázium,“ psal ve svém životopise pro FAMU. „Bylo mi odporné lichotit profesorům a za zády je pomlouvat, všemu poslušně přikyvovat a neříkat, co si myslím, ani svým spolužákům, a tak jsem byl každou chvíli v potyčce se školním řádem,“ vzpomínal na jiném místě.

Maturoval tři měsíce po Stalinově smrti. „Tehdy přišla hláška, že se k maturitě musí jít ve svazáckém. Nám se nechtělo, ve svatém týdnu jsme si volali, jestli v tom máme jít, nebo ne,“ vzpomíná studentka tehdejší oktávy Jana Jonášová, tehdy Perlíková. „Nakonec jsem se dohodla s kamarádkou, že si vezmeme modrou košili do tašky, a když tak se převlíkneme. Jenže nakonec jsme si ji na sebe nevzaly. Dana a Karel ve svazáckém ale přišli a odmaturovali v tom,“ podotýká Jonášová.

„Byl jsem přesvědčený, že v tom půjdou oblečení všichni, tak jsem v tom přišel,“ říká Köcher, „dostat se dál na studia pro mě bylo životně důležité.“

V pozdějším životopise k přihlášce na FAMU o spolužácích na francouzském gymnáziu napsal: „Rozhodně to nebyla

příjemná společnost a neměli jsme se navzájem příliš rádi. Oni však mezi sebou také ne. V té třídě neexistovalo vůbec kamarádství, upřímnost a všechno, proč člověk rád vzpomíná na svá gymnaziální léta.“

Sečtělý mladík s mimořádným přehledem toužil po studiu na filozofické fakultě, nejvíc ho v té době zajímala francouzská literatura. Snil o kariéře umělce nebo novináře. Publikoval své první texty ve *Večerní Praze* - v rubrice Kam na víkend. Snažil se o humoristické povídky. Svoje šance ale posoudil s chladnou hlavou. Protože mu vůbec nedělala potíže fyzika a matematika (jenom někteří její učitelé), podal si přihlášku na matematicko-fyzikální fakultu. „Proč právě tam? ... Proto, že jsem nevěděl, co chci, proto, že mi chyběl pořádný a jasný názor na tento svět, proto, že veškerá politika a filozofie se mně hnusily a chtěl jsem dělat něco, co s nimi souvisí nejméně,“ píše v roce 1956 docela nebojácně. „A konečně i pro neustálé domácí scény, ve kterých mi rodiče předhazovali, že jsou staří a nemocní, že jim to nemohu udělat, že budu - jaká hrůza! - pisálkem atd., atd.“

Přes úspěšně složené zkoušky ho na matfyz nevzali kvůli nedoporučení z gymnázia hned, proklouzl až na odvolání. Obor vybraný z nouze ho ale brzy nadchl: „Především matematika. Fascinovala mě možnost vytvořit nekontroverzní matematický systém.“ Nebyl jedničkářem, ale jeho zápalu si všimli učitelé a navrhli mu, aby v druhém ročníku pokračoval na Lomonosově univerzitě v Moskvě. To jim ale Köcher rozmluvil. Lákaly ho jiné obzory, které vyznávali také někteří kantoři. Chodili společně na jazzové večery do kavárny Mánes na břehu Vltavy. Hrát a poslouchat potlačovaný jazz nedlouho po Stalinově smrti, a ještě dost let potom, se téměř rovnalo aktu vzpoury. „Scházela se tam protikomunistická elita, večírky organizoval mladý Lobkowicz, tehdy řidič nákladáku, medicí hráli divadlo, já tam byl vlastně outsider,“ vypravuje Köcher.

Přátelil se i s lidmi z humanitních oborů. „Poprvé jsem ho potkal v univerzitní knihovně, když se o něco hádal s tamními zřízenci. Vyzádal si knihu přání a stížností a napsal

tam jednu větu: ‚Kape vám ze střechy! Karel Köcher.‘ To byl přesně on se svým extravagantním chováním. Normální kluk by to nechal být. A za nějaký čas dostal dlouhou odpověď od ředitele knihovny, který vysvětloval, proč střecha není opravená,“ vzpomíná tehdejší student hudební vědy Jaroslav Mihule. Köcherovi věnoval několik odstavců i ve svých pamětech, které by rád vydal. „Vyzařovala z něj na dálku inteligence i vzdělání, měl humor i společenské kouzlo, fotografickou paměť, a usiloval o naprostou nonkonformnost se společností, do níž jsme byli uvrženi,“ píše tam o Köcherovi a pokračuje: „Po Praze tenkrát visely plakáty mířící proti alkoholismu s nápisem ‚Měli bychom ho rádi, ale pije!‘. Karel trpce a nahlas litoval, že na nich není právě jeho fotografie, jak sedí zmožen alkoholem na chodníku. Hlásil se tak podvědomě k jistému vykořenění, které ho mělo provázet celým životem.“ Prý si tehdy společně zamilovali povídku Adelberta von Chamisso *Podivuhodný příběh Petra Schlemihla*, o chudém, ale výjimečně talentovaném mladíkovi, který neodolá lákání ďábla, prodá mu za bezedný měsíc svůj stín, upadne v opovržení ostatních a pak se snaží napravit svůj omyl. „Hlubinná psychologie by tu našla stopy společných jmenovatelů generačních postojů,“ podotýká Mihule.

Svým původním snům vstříc se rozhodl jít student matfyzu Köcher ve třetím ročníku, kdy si podal přihlášku k paralelnímu studiu na pražské filmové fakultě.

V přiloženém životopise nezamlčí podmínečné vyloučení za kritiku učitelů na francouzském gymnáziu, ale pochopitelně vynechá své členství v „nelegální skupině“ a následné zatčení. Toto období jednadvacetiletý student popisuje následovně: „Pak přišel únor 1948. Příliš jsem nerozuměl tomu, co se dělo, protože mně to nikdo pořádně nevysvětlil a okolo sebe jsem slyšel vesměs zamítavé názory. Tak jsem tedy nesusouhlasil s režimem.“

To bylo i na rok tání 1956 směle přiznání v oficiálním životopise, ale na jiném místě už pisatel líčí jistý názorový obrat, hodný červené či spíše rudé knihovny. Zvláště fyzika mu prý pomohla postupně se přesvědčovat o „správnosti

marxismu“. „Nakonec jsem si uvědomil, že vlastně souhlasím s marxismem a že si myslím, že je tím nejlepším, co si zatím lidé vymysleli. V té době už jsem nebyl dávno ztracenec, existencialista. Otevíral se mi už dost dlouho předtím svět mnoha krásných věcí, totiž tento svět, a dostával jsem ohromnou chuť do života.“ Životopis uzavírá ujištěním, že by nyní i ostatním lidem chtěl „něco dávat“ a pomoci v tom by mu mohlo i studium na filmové škole.

„To, co jsem tehdy psal o marxismu, jsem si těžko mohl doopravdy myslet, protože jsem byl pozitivista. Jeden kantor na matfyzu mi půjčoval spoustu pozitivistické literatury a mě to velmi zaujalo. Do toho životopisu jsem to takhle napsal hlavně asi proto, abych zabodoval,“ říká Köcher dnes.

O deset let později píše v USA, už coby agent rozvědky, v dopise jednomu americkému známému, že uvažuje o postgraduálním studiu na Harvardu a má už vymyšlené i téma disertační práce: „Chtěl bych ukázat, jak a proč dialektický materialismus selhává v odpovědích pokládaných moderní vědou a jak to ovlivňuje směr vědeckého výzkumu v komunistických zemích.“

Vraťme se ale k přijímačkám na FAMU v roce 1956. Tehdy přišla další z mnoha ran, které Karel Köcher obdržel přímo na solar. Tentokrát nečekaně od vlastního otce. Ten se rozhodl synovi ve studiu na FAMU zabránit stůj co stůj a napsal na fakultu protestní, nebo spíš udavačský dopis. Vadilo mu, že Karel začal po složení předběžné zkoušky na filmovou fakultu v únoru 1956 zanedbávat studium na matfyzu a u zkoušek, které dosud skládal lehce, začal propadávat. V dosti neobvyklém dopise otec líčí svého syna jako člověka, který „má průměrné nadání ke všemu možnému, aniž by v něčem vynikl. ... Jakmile jen poněkud látku zvládne, ztrácí další zájem. Jde mu především o povrchní, laciný úspěch, obdiv okolí za každou cenu. K vyniknutí mu také brání naprostý nedostatek jakýchkoli schopností tvořivých. Kdyby měl např. nadání spisovatelské, byl by se v letech svého dospívání pokusil tak či onak literárně tvořit. Nic takového se nikdy neukázalo. Má velmi dobrou paměť, to ale ještě není talent.“ Köcher starší

dodává, že jeho syn na rodičích žádá stále víc peněz, aby se od nich mohl odstěhovat, a dochází k „ošklivým scénám“. Nápad studovat FAMU prý vznikl tehdy, když se nezdárný syn seznámil s jedním posluchačem filmové školy, který „měl v jistých osobních stycích větší úspěch než on (Karel), z toho se pak zrodila myšlenka, že jim ukáže, že to umí také“. A nyní prý jeho syn má skutečně „plno dívčích známostí“.

Karel Köcher se i po téměř šedesáti letech zlobí. „Napsal také, že můj jediný zájem je přijít lacino k penězům. Jak ‚lacino k penězům‘?! Vydělával málo, to ho asi štválo. Já chodil do školy a pak dřel, abych mohl přednášet o Praze. Musíte hodiny studovat, abyste o tom mohl souvisle mluvit.“

Onen společensky úspěšný student FAMU, na nějž jeho otec narážel, mohl podle Köchera být Ivan Passer, později známý režisér, v té době jediný posluchač této školy, s nímž se znal. „Byl to hezký kluk, ale že by měl spoustu holek? To se spíš otec domýšlel, že všichni umělci jsou děvkaři a já chci být jako oni.“

Student matfyzu byl přes otcův protest na FAMU přijat k mimořádnému studiu oboru dramaturgie a filmová věda. „Měl jsem pocit, jako kdybych překročil hranice, jako kdybych byl na západní vysoké škole, připadal jsem si, jako bych se ocitl v Paříži,“ líčí Köcher nadšeně prostředí, v němž se na tehdejší dobu svobodně tříbily názory a umělecké postoje, v němž začala vznikat později světoznámá nová vlna českého filmu.

Rektorem v té době byl Antonín Martin Brousil, akademik s dobrými vztahy v ústředním výboru ÚV KSČ a v první polovině padesátých let propagátor socialistického realismu. Ale byl to právě on, kdo dokázal relativně svobodné poměry na své škole udržet. Byl však zároveň spolupracovníkem Státní bezpečnosti s krycími jmény Kant a Antonín.

Na FAMU se promítaly západní filmy předtím, než se dostaly do československé distribuce, a občas i ty, které se tam nedostaly nikdy. Škola jejich kopie většinou získávala na ambasádách dotyčných zemí. A pověření jezdit tam pro ně udělilo vedení fakulty právě Köcherovi. Děkan Brousil si

studenta, na němž bylo nadšení z průniku do nové dimenze nejspíš velmi zřetelně poznat, prý oblíbil.

„Spřátelili jsme se, vozil mě autem domů, chodil jsem k němu na víno. Byl to gay, a dokonce se o nás začalo mluvit, ale nebyla to pravda, já nebyl gay ani náhodou,“ vypráví Köcher. „On mě okouznil a inspiroval především tím, jak daleko se dá jít, když si v establishmentu vybudujete ‚nish‘, jak říkají Američané,“ tvrdí Köcher a pokračuje: „Politický vězeň by mi tohle pojetí odporu omlátil o hlavu. Jenže političtí vězni řekli, co si myslí, a dostali patnáct let. A čeho dosáhli? Možná morální integrity, to ano. Ale důsledky těchto činů byly takové, že už jste nikdy nemohli žádný odpor klást.“

Köcher říká, že krátký zážitek z pankráckého vězení a pohled na šibenici ze své hlavy nedokázal úplně vymazat. „Silně mě poznamenal. A já si z něj vyvodil, že tato cesta je nesmyslná. Že tento způsob odporu nemá cenu. Sbírat zbraně? Ten režim byl příliš silný. Nakonec vás stejně někdo udá. Udavačů bylo příliš mnoho a ti by vás navždy vyřadili z boje.“

Řada lidí, kteří se s Köcherem později setkali, ale s odkazem na jeho další kariéru oponuje, že o boj za spravedlnost mu nikdy nešlo. Že mu záleželo na vlastním zviditelnění, slávě, na penězích, v nejlepším případě mu šlo o dobrodružný život, adrenalinový zážitek. Kdo ale je schopen po letech rekonstruovat hnutí myslí mladíka kolem dvaceti ve zvláštním čase postalinovské éry?

„Padesátá léta skončila v roce 1956. Chruščov pronesl svůj projev, otevřely se gulagy, ven vyšel Solženicyn a to všechno jsem prožíval velmi intenzivně. Najednou jsem viděl světlo na konci tunelu. Měli jsme pocit, že čas oponou trhnul. Abyste něco změnil, nemusel jste se stát Mašínem.“

Fyzik v texaskách

Vedle televizoru ve vilce Karla Köchera v Dolních Břežanech visí na stěně velký obraz. Štíhlá dívka v barevných šatech u stolku kavárny Slavie. V rohu, jakoby vystupující z plátna,

sedí hubený mladík v brýlích. To je Karel Köcher. Mladá žena se jmenuje Marie Nováková, je o tři roky mladší a studuje loutkářství na divadelní fakultě. Tehdy v polovině padesátých let spolu chodili. Obraz Oty Slavíka reprezentoval československé výtvarné umění na výstavě v Sovětském svazu v roce 1958.

Student dvou vysokých škol prožíval šťastné období. Za peníze z průvodcování a překládání si kupoval moderní oblečení. Nechal si ušít módní oblek s klopmi a třemi knoflíky a košile ve vyhlášeném krejčovském salonu Kníže, kde v té době šili i pro prezidenta republiky. Jinde mu zase na zakázku upletli parádní rolák. „Lidi na oblečení tehdy moc nedbali a já vyčníval,“ prohodí. „Byl to první Pražák, který nosil texasky,“ vzpomíná na Köchera jeho spolužák z matfyzu Jiří Hora.

Své neduživé tělo začal posilovat v jednom tělovýchovném oddíle („Měl jsem do té doby ručičky jako hůlčičky“) a v noci chodil běhat do parku. „Tehdy něco takového nikdo nedělal, a kdyby mě někdo viděl běhat přes den, myslel by si, že jsem se zbláznil,“ vysvětluje. Večer v kavárnách a barech zapáleně diskutoval o nové době a o nových filmech, domů se vracel po půlnoci. Což vadilo zřejmě nejen rodičům. Kdosi na něj v pozdějším a již citovaném posudku StB sestaveném podle výpovědí sousedů uvádí, že „působí dojmem chuligána“ a „občas se také zúčastnil nějaké rvačky“.

Ještě nedávno uhrovatý, vůči ženám nesmělý a podle některých pamětníků až zakomplexovaný mladík už neměl problém sbalit holku. Marii Novákovou poprvé spatřil v menze, když po obědě vycházel z jídelny. Seděla sama u stolu, a tak si k ní přisedl a probodl ji očima: „Jéžiši, ty seš krásná!“ Devatenáctiletá dívka mu dala pokynem ruky jasně najevo, aby odprejsknul. Karel vstal, něco si opodál pošeptal se spolužákem a oba se k studentčinu stolku vrátili. Mladíci Marii popadli i se židli a vynesli ji tak až na ulici. „To už zabralo, tím jsem jí zlomil srdce,“ usmívá se Köcher.

V té době skončil jeho nedlouhý a spíše příležitostný vztah s o šest let starší Janou Černou, dcerou známé prvorepublikové

novinářky Mileny Jesenské. Černá byla pravým opakem uhlazené Marie. Bohémka s literárními sklony bez stálého zaměstnání bydlela ve sklepním bytě se svými třemi dětmi, každé měla s jiným mužem. Jedním z otců byl zřejmě básník Egon Bondy. „On byl rád, že jsem se jí ujal, protože na sex moc nebyl. Chlastali jsme ve třech a já s Bondym se staral o děti, protože Jana to nezvládala. Myli jsme je a kupovali jim sunar,“ vypráví Köcher. Intelekt, černý humor a umělecké vnímání Jany Černé jej prý navždy poznamenaly: „Díky ní jsem se mohl dotýkat světa, jenž v padesátých letech už zanikal.“

Chodil do premiérového kina Olympic ve Spálené a psal recenze, které mu tiskli v novinách *Zář Pardubicka*. Seznámil se se Zdeňkem Štáblou z filmového archivu a ten ho přibral do party lidí, kteří se rozhodli zakládat filmové kluby. „Mladý a zapálený, jako všichni tehdy,“ vybavuje si Köchera Doris Grozdanovičová, která tehdy ve Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí měla filmové kluby pod palcem. Köcher se rád ujímal úvodního slova ke klubovým filmům. „Třeba při promítání Griffithovy *Intolerance* jsem řekl, jak je nespravedlivé pronásledovat pro politické přesvědčení. Šel jsem do hotelu a říkal jsem si, jestli mě zatknou. A nic se nestalo. Ono to šlo!“ vypravuje Köcher.

Tehdejší student fyziky navíc tvrdí, že se postavil na obranu tří spolužáků, kterým hrozil vyhazov z vojenské přípravy, takže by místo půlroku na vojně jako většina tehdejších vysokoškoláků museli trávit v zeleném dva roky. „Před jednou přednáškou jsem vystoupil, že žádám svazáckou organizaci, aby se za ně postavila. Měl jsem hrozný strach, že vyhodí spíš mě, ale prošlo to a ti kluci vyloučení z vojenské katedry nebyli,“ vypráví Köcher. Nikoho, kdo by byl ještě naživu a tu scénu si pamatoval, se mi ale nepodařilo najít.

Na e-maily nereagoval ani Mojmír Mazur, žijící dnes v USA, který měl být jedním z těch tří zachráněných. „Jednou ke konci šedesátých let sedím v newyorské redakci Svobodné Evropy a napochoduje tam Mojmír. Večer jsme se ožrali a já se zmínil o tom, jak jsem se tehdy za něj postavil. Mojmír si na to nepamatoval! Někteří lidi prostě asi nechtějí být

zavázání. Později jsem mluvil ještě s druhým z té trojice a ten si to prý taky nepamatoval," tvrdí Köcher.

Historka o obraně tří spolužáků na matfyzu nemusí být nutně vymyšlená. Strašpytlem rozhodně nebyl, vzpomínají zároveň spolužáci. „Provokoval důstojníky, dával jim najevo, co si o nich myslí. Byl takový péro," vypráví Bedřich Moldan, který s Köcherem trávil závěrečné soustředění vojenské katedry ve slovenském Kežmarku (po roce 1990 se stal ministrem životního prostředí). Skamarádili se a scházeli se na půdě kasáren, kde debatovali o životě. „Byla tam cihlová podlaha. Ukradli jsme v kuchyni maso, založili tam oheň, opékali a pili víno. Kdyby na to přišli, tak by po nás jistě šel vojenský prokurátor," směje se Moldan. Oba pak neudělali zkoušku z vojenské přípravy. Moldanovi se to podařilo v náhradním termínu, jenže jeho kumpánovi z půdy opakování zkoušky nepovolili.

„Svým chováním při závěrečných zkouškách, dřívějšími kázeňskými přestupky, jakož i celým svým poměrem k vojenské přípravě jste prokázal, že nemáte předpoklady státí se dobrým záložním důstojníkem čs. lidové armády," stojí v rozhodnutí děkanátu matematicko-fyzikální fakulty z konce roku 1957.

Köcher dostal předvolánku k odvodu a hrozily mu dva roky na vojně. Měl ale naštěstí známého mladého psychiatra, účastníka několika společných večerních tahů, a ten mu vypracoval posudek na hraně diagnózy „nervové poruchy". „Dokonce tam napsal, že nesnáším uniformy," vybavuje si Köcher. K získání modré knížky mu ale pomohlo také chronické onemocnění středního ucha.

V témže roce však Köchera dostal civilní prokurátor. Student vracející se z jakési párty slovně napadl příslušníka Veřejné bezpečnosti, který jej a jeho přítelkyni Marii - podle jeho názoru - šmíroval, když se v noci líbali ve výklenku domu. To rozvášněného mladíka rozčílilo a do esenbáka se slovně pustil, až jej - podle pozdějšího protokolu z výsledku - musel mírnit náhodný kolemjdoucí. Köcher byl předveden na stanici, obviněn z trestného činu urážky veřejného činitele a za několik týdnů odsouzen k tříměsíčnímu vězení

s podmíněným odkladem. Na adresu policajta prý padaly vý-
roky jako „Takovej lazar“ či „Děláte ostudu uniformě“.

Následující rok po tomto rozsudku byl zatčen někdejší
Köcherův soused z lavice francouzského gymnázia Vladivoj
Tomek a obviněn z nesrovnatelně závažnějšího činu: zastřelení
vojáka strážní služby. Došlo k němu už o sedm let dříve, ale
pachatel vyšetřovatelům stále unikal. A nebyl by to smolař
Köcher, kdyby při výslechu Tomka (který proběhl 20. ledna
1960) nepadlo jeho jméno.

Tomek vypověděl, že nápad přepadnout strašnickou hlíd-
ku dostal asi dva týdny před činem a zrovna tehdy, když jel
tramvají z návštěvy Karla Köchera. U spolužáka si byl prý
půjčit nějakou učební pomůcku. O přepadení ani o čemkoli
dalším souvisejícím s Tomkovou skupinou ale Köcher nevě-
děl vůbec nic, zdůraznil vyslýchaný. StB však přesto začala
Köchera prověřovat. Zvláště když o deset měsíců později po-
pravený Tomek vyprávěl například o tom, že pro svého spo-
lužáka falšoval někdy mezi lety 1950 a 1952 cestovní pas,
který prý byl určen „nějaké osobě z Köcherova okruhu“, jež
prý díky tomuto pasu uprchla do Rakouska. Köcher byl po-
dle Tomka členem skupiny „propagující jugoslávský interna-
cionalismus“, jeho „činnost nějak souvisela s cizinou a nit-
ky šly až do Rakouska“. Vyšetřovatel v protokolu z Tomkovy
výpovědi poznamenal: „Ostatně je věcí Státní bezpečnosti,
aby si (...) sama vyčmouchala, o co Köcherovi a jeho sedmi
spolupracovníkům šlo.“

Složka StB na kandidáta strany

A StB začala čmuchar. Zjistila, že onen Köcher má už pěk-
ných pár vroubků: angažmá v „protistátní skupině“ nezletil-
ců z roku 1950, podmíněčné odsouzení za urážku strážníka
a podle posudků „ve svém bydlišti nepožívá dobré pověsti
pro svoje drzé vystupování“.

StB jistě zaujalo, že jeho rodiče si ještě v roce, kdy se chys-
talo oficiální ohlášení vítězství socialismu (podzim 1960), ve

svém nevelkém bytě vydrží služebnou. Jaroslav Köcher byl už více let důchodcem a jeho žena pracovala jako vedoucí prodejny cukrovinek.

S tajnými se setkává spolupracovník StB s krycím jménem Bystrý a tvrdí, že Köcher, s nímž chodil kdysi do skautu, jej v roce 1955 nebo 1956 navštívil a vyprávěl, že je členem skupiny, která plánuje „protistátní činnost“, prý rozbíjení „stranických skříněk“. „To byl také totální výmysl. Taková blbost by mě tedy nenapadla. Jakých skříněk? Do těch svazků si prostě připisovali smyšlené věci, aby člověka poškodili,“ míní Köcher. Domnívá se, že podobně to mohlo být i s údajným Tomkovým obviněním, že od něj převzal falšovaný pas. Köcher se dušuje, že s žádnou jugoslávskou skupinou neměl nikdy nic společného.

Jedna věc je ale zvláštní. V Tomkově ani Köcherově svazku není protokol ani žádná jiná informace o výsledku Karla Köchera v případě Vladivoje Tomka. Köcher tvrdí, že ho nikdo nevyšlechl. „Rozhodli se mě nevyplašit, jednak aby mě eventuálně mohli při něčem přistihnout, a když zjistili, že není při čem, řekli si, že si to se mnou vyřídí jinak,“ domnívá se Köcher.

Podle historika Petra Blažka z Ústavu pro studium totalitních režimů, který se Tomkovým případem zabýval, je ale takřka nemyslitelné, aby Köchera StB nevyšlechla. „Vyslechli úplně každého, o kom se Tomek jen zmínil. A že by se na nic nezeptali Köchera, když Tomek řekl tak závažnou věc, že nápad na přepadení hlídky dostal po návštěvě u něj?“ Blažek spekuluje, že záznam Köcherova výsledku StB prostě úmyslně po letech ze svazků vytáhla a zřejmě zničila. Nemusí to ale znamenat, že by to bylo proto, že Köcher přispěl k usvědčení Tomka. To asi těžko mohl. „Třeba se vedení rozvědky později nehodilo, že její agent je nějak spojován s případem člověka, který byl odsouzen k trestu smrti,“ míní Blažek.

Dobře, ale proč by Köcher existenci výsledku popíral? „Myslím si, že ta otázka je na hranici urážky, protože mě nepřímou obviňuje ze lži, jako bych něco chtěl skrývat,“ reagoval